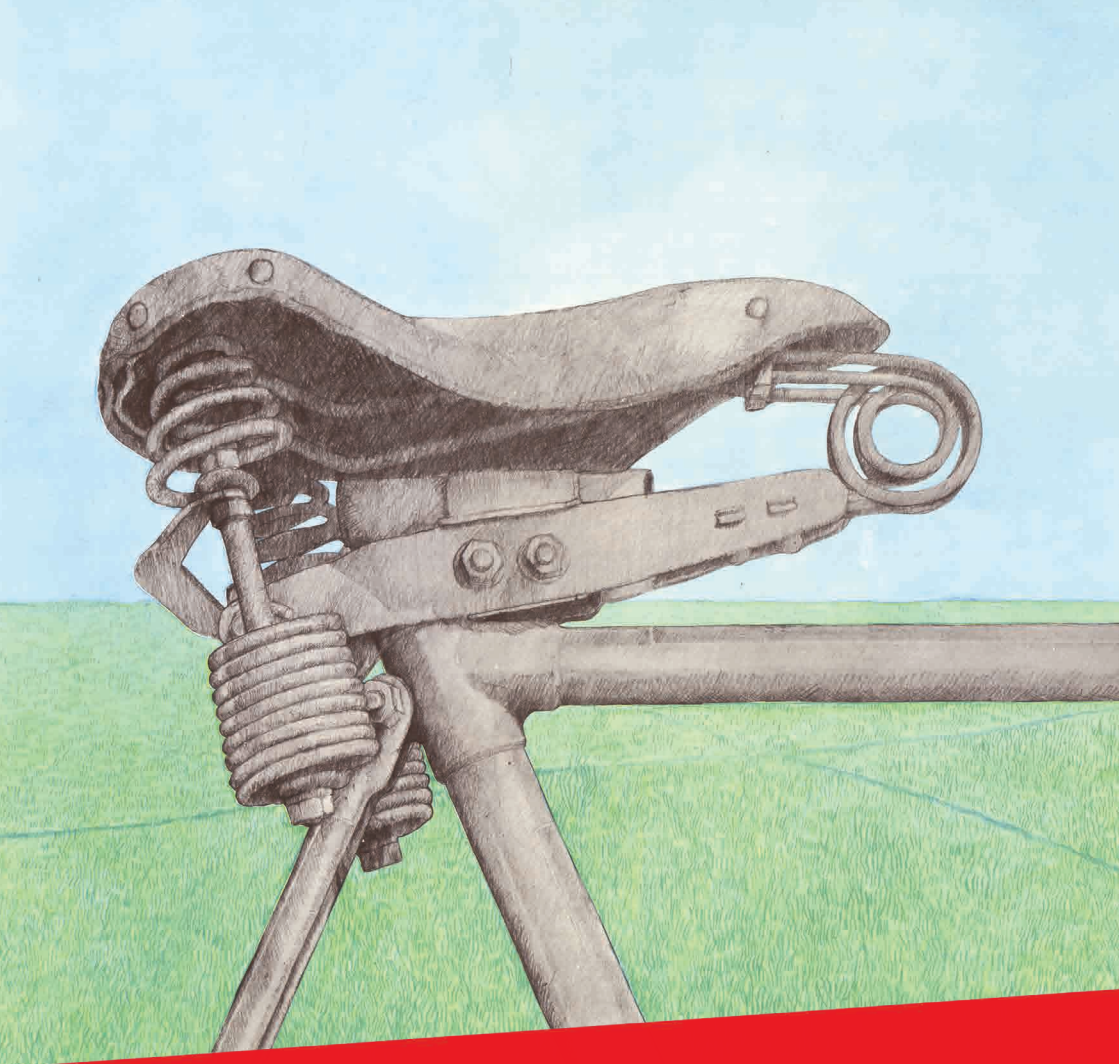

50 jaar groen en progressief
Actualiteit en erfgoed van de PPR,
1968-1990

Verslag van
een symposium

Colofon

Verslaggever

Andreas Caspers

Fotograaf

Milou van den Berg

Opmaaken design

Jeffry Huntjens-Baetsleer

Disclaimers

Wij doen ons uiterste best om bij de foto's de correcte bron te vermelden. Mocht u onverhoopt de rechten denken te bezitten over één of meer illustraties, neemt u dan a.u.b. contact op met het KDC.

Foto op omslag

Campagneposter 1974 | **Ontwerp:** Ton Wegman | **Bron:** Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis / N30051002769500

Foto op pagina 3

Demonstratie tegen uitbreiding uraniumverrijkingsbedrijf UCN in Almelo. Voorop lopen een aantal prominente PPR-leden vanaf 2e persoon links: Leo Jansen, Wijnand van Hoogevest, Peter Lankhorst en Dilia van der Heem-Wagemakers. 4 december 1976. | **Fotograaf:** Hans Peters, Anefo. | **Bron:** Nationaal Archief / NL-HaNA_2.24.01.05_0_928-9212

50 jaar groen en progressief *Actualiteit en erfgoed van de PPR,* *1968-1990*

Verslag van
een symposium

Inhoudsopgave

6	Opening
8	Aanbieding eerste exemplaren
10	Themagesprek I: verdeling van de welvaart
12	Themagesprek II: vredespolitiek
13	Themagesprek III: democratische idealen
15	Themagesprek IV: milieu
17	Column van Jos Palm
18	Panelgesprek: omgang met macht
20	Vragen uit het publiek
22	Afsluiting

Ten geleide

‘Een basisinkomen voor iedereen’, ‘Europa ja, maar wel anders’ en ‘Welvaart zonder welzijn wordt uitvaart’. Het lijken verkiezingsleuzen voor actuele Tweede Kamerverkiezingen. Het zijn echter standpunten die al in de jaren zeventig geagendeerd werden door de Politieke Partij Radikalen (PPR). Deze in 1968 opgerichte christelijk radicale partij was een bijzondere speler in de Nederlandse politiek van de jaren zeventig en tachtig. In 1990 ging de partij op in GroenLinks, waarin het gedachtegoed van de PPR nog altijd is terug te vinden.

Generaties in gesprek

De vier belangrijkste thema's van de partijprogramma's van de PPR: ongelijkheid, vrede en veiligheid, participatie en milieu staan ook nu hoog op de politieke agenda. Op donderdag 3 november 2022 toetste een symposium de actualiteitswaarde van deze onderwerpen met panelgesprekken tussen de verschillende generaties. Wat hoopte de partij te bereiken en wat kwam hiervan terecht? Hoe verhielde de partij zich tot het parlement enerzijds en tot actievoeren anderzijds? Overstijgen de inspanningen van de PPR de context van haar eigen tijd? Is er continuïteit in dit activisme of moet elke generatie opnieuw beginnen?

In deze digitale brochure kunt u een verslag lezen van een symposium dat door ruim honderd mensen werd bezocht.

Nieuw boek

De basis voor deze gesprekken was het boek *De Politieke Partij Radikalen, 1968-1990 - Macht uit het zadel* dat op 3 november uit is gekomen en werd gepresenteerd tijdens het symposium. Dit boek is tot stand gekomen in samenwerking met historici van verschillende universiteiten, de reünisten van de PPR, het Katholiek Documentatie Centrum (KDC), de Radboud Universiteit en het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). Het is verschenen bij uitgeverij Boom.

De Politieke Partij Radikalen, 1968-1990 - Macht uit het zadel is verkrijgbaar bij de boekenhandel en via de uitgever: www.boomgeschiedenis.nl

Opening

Hans Krabbendam, directeur van het KDC, heet iedereen welkom. Hij is verheugd over de grote opkomst en over de aanwezigheid van verschillende generaties: naast oudgedienden van de PPR zijn ook veel jongeren aanwezig. Krabbendam doet uit de doeken hoe het boek *Macht uit het zadel*, aanleiding voor het symposium, tot stand is gekomen. In 2018 organiseerden oud-PPR'ers een reünie in Dronten, de plaats waar hun partij vijftig jaar daarvoor was opgericht. Ter plekke ontstond het idee voor een boek over het gedachtegoed van de PPR en de actualiteitswaarde daarvan voor het huidige politieke debat. Twee trekkers van dit project, Dilia van der Heem en Gerard Jongerius, bezochten vervolgens het KDC om de mogelijkheden te bespreken een wetenschappelijk onderzoek op te starten naar de PPR. Dat zij hiervoor naar het KDC kwamen, was logisch, omdat deze instelling het partijarchief bewaart.

Geheel in de geest van de PPR – aldus Krabbendam – was ook ditmaal het ideaal groter dan de middelen die ervoor ter beschikking stonden. Toch kon er een samenwerking worden gesmeed tussen het KDC, de vakgroep politieke geschiedenis van de Radboud Universiteit en het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis (CPG), alle te Nijmegen, en het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) in Groningen. Er werd gekozen een boek te schrijven met een thematische opzet, niet een institutionele partijgeschiedenis. Hiervoor werd er een team van auteurs samengesteld, bestaande uit politiek historici verbonden

aan verschillende universiteiten. Zij schreven samenhangende hoofdstukken rond de vier thema's democratisering, milieu, vredespolitiek en welvaartsdeling. Daarnaast schreven zij een aantal losse kaderteksten om de partijgeschiedenis verder in te kleuren. De dertig bouwstenen die zij creëerden, zijn onder toezicht van een inhoudelijke commissie van oud-PPR'ers en een wetenschappelijke commissie van professoren opeengestapeld tot het solide bouwwerk, dat straks zal worden gepresenteerd.

Na de presentatie zal er verder gesproken worden over de vier thema's die het boek centraal stelt. Dit zal gebeuren in de vorm van een gesprek tussen de generaties. De jongeren van toen en de jongeren van nu krijgen de gelegenheid met elkaar te praten over oude ideeën en hun relevantie voor moderne problemen. Krabbendam hoopt dat het symposium zal verlopen in de geest van de PPR: gezellig en inhoudelijk.

Tot slot leest hij een brief voor van **Erik Jurgens**, die helaas verhinderd is het symposium bij te wonen. Jurgens noemt de oprichting van de PPR een keerpunt in zijn leven. Met de fusie van de partij met de CPN en de PSP was hij het niet eens – hij heeft er zelfs zijn lidmaatschap voor opgezegd – maar achteraf moet hij erkennen dat het een goede zet is geweest, aangezien het resultaat ervan, GroenLinks, meer lijkt op de PPR dan op de andere fusiepartners.

Rector Han van Krieken.

Na Krabbendam heet ook **Han van Krieken**, rector van de Radboud Universiteit, de aanwezigen welkom. Hij vertelt dat het voor hem persoonlijk een bijzondere bijeenkomst is, aangezien hij ooit een jeugdlid van de PPR was. Als rector is hij in de gelegenheid om plannen uit te voeren betreffende duurzaamheid en inclusiviteit, die rechtstreeks van de PPR afkomstig hadden kunnen zijn. Geïnspireerd door de klimaatdoelen van de VN en door haar bijzondere status vrijgesteld van de leiband van de overheid, is de Radboud Universiteit in staat op deze terreinen haar eigen weg uit te stippelen en een voortrekkersrol te vervullen.

Aanbieding van het boek

De eerste vier boeken worden uitgereikt aan Bas de Gaay Fortman, Bram van Ojik, Iris Vergeer en Han Krieken. Aangezien zij alle vier het boek al digitaal hebben kunnen lezen, reageren zij ook meteen kort op de inhoud.

Iris Vergeer, voorzitter van DWARS, de jeugdorganisatie van GroenLinks, noemt het boek een feest van herkenning. Zij komt er zaken in tegen als het basisinkomen, een ambitieus milieubeleid en het verlangen naar linkse samenwerking, die ook nu nog spelen.

Bram van Ojik, de laatste voorzitter van de PPR en politicus van GroenLinks, merkt op het niet op alle punten met de auteurs eens te zijn. Toch noemt hij het boek een monument en roept hij alle aanwezigen op het te lezen. Hij ziet grote continuïteit tussen de PPR en GroenLinks: GroenLinks is net als PPR indertijd wars van dogma's en conformisme, en bereid regeringsverantwoordelijkheid te dragen.

Han van Krieken heeft bij lezing vooral zijn hoofd geschud over alle gemiste kansen. Met de kennis van toen hadden zoveel problemen van nu – klimaatopwarming, bioindustrie, jeugdwerkloosheid – verhinderd kunnen worden.

PPR-vedette **Bas de Gaay Fortman** krijgt de gelegenheid voor een wat langere reactie. Hij typeert de PPR als een voorhoedepartij, een solidariteitspartij en een mentaliteitspartij – drie kwalificaties die hij in zijn verhaal nog een paar keer zal herhalen. Hij geeft aan drie cruciale jaren in de geschiedenis van de PPR te willen bespreken vanuit het gezicht van de beeldvorming: 1972, 1974 en 1977.

Van 1971 tot 1972 zat hij in de Tweede Kamer met Jacques Aarden, 'een Israëllet in wie geen bedrog is', een gedegen kamerlid, gespecialiseerd in gemeentefinanciën, maar als fractieleider geen aansprekend boegbeeld van de partij. De Gaay Fortman durft daarom wel te stellen dat begin 1972 zeker een derde van de Nederlanders nog niet eens van de PPR gehoord had. Een nieuwe start was nodig en daarvoor was enige profilering onontbeerlijk. Toeval hielp daarbij. Voor de PPR diende dat zich aan in de vorm van de Drie van Breda. Een televisiedebat hierover bij *Brandpunt* maakte van hem, De Gaay Fortman, in één klap een nationale bekendheid. Daar liet hij het niet bij. Op campagne droeg hij de iconische pet, waarvoor hij door de pers genadeloos werd uitgelachen, maar die mensen wel bijbleef. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1972 werd vervolgens een ruime zege geboekt.

De Gaay Fortman was en is ervan overtuigd dat een partij zich enkel bewijst, als zij bereid is regeringsverantwoordelijkheid te dragen. De PPR heeft deze bereidheid vanaf het begin getoond. Eerst lokaal door progressieve samenwerkingsverbanden aan te gaan. En na de verkiezingen van 1972 door deel te nemen aan het extraparlamentaire kabinet van Den Uyl.

In 1974 werd wederom een ruime zege geboekt bij de Statenverkiezingen. Ook dit keer was de winst te danken aan een uitgekiende profileringsstrategie. ‘Bij ons was de verbeelding aan de macht’. Met de trein reisde hij door het land om op kleine stationnetjes ‘het grote milieuspel’ aan de man te brengen. Michel van Winkel belde ieder station dat hij aandeed op, zodat zijn aanwezigheid aan iedereen kenbaar kon worden gemaakt door de omroep ‘Telefoon voor Bas de Gaay Fortman’.

In 1977 plaatste de PPR zich echter buitenspel door een anti-CDA-motie aan te nemen en tien progressieve ministers te eisen. Dries van Agt merkte toen plagerig op: ‘Het ventje PPR verlaat het speelveld, wij zwaaien het vriendelijk uit’. Na 1977 brak de periode aan van ‘Ria tegen Lubbers’, Ria Beckers gaf de kabinetten vanuit de oppositie flink van katoen, maar – aldus De Gaay Fortman – ‘met het tegengeluid win je geen verkiezingen’. De kentering kwam pas na de oprichting van GroenLinks.

De eerste exemplaren van het boek werden aangeboden aan de diverse vertegenwoordigers; v.l.n.r. Bas de Gaay Fortman (PPR), Han van Krieken (Radboud Universiteit), Iris Vergeer (DWARS), Bram van Oijk (GroenLinks) en Hans Krabbendam (KDC).

Themagesprek I: verdeling van de welvaart

Peter van Dam (auteur), Dilia van der Heem (oud-kamerlid en oud-gemeenteraadslid) en Job van Hussen (DWARS).

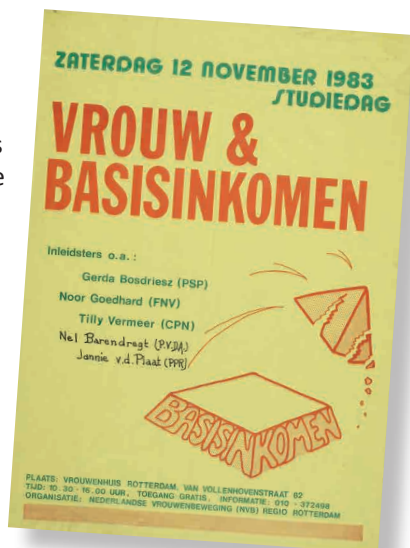
v.l.n.r. Dilia van der Heem, Job van Hussen en Peter van Dam.

Volgens Peter van Dam was welvaartsdeling, niet milieu, het centrale thema van de PPR. In eerste instantie ging het daarbij om een eerlijke verdeling van de welvaart wereldwijd, om internationale solidariteit. Veel PPR'ers van het eerste uur waren betrokken bij ontwikkelingssamenwerking. Dit internationale perspectief scherpte gaandeweg ook de blik op de binnenlandse verhoudingen, waar ook nog wel wat rechtgetrokken kon worden. De PPR was daarom voor het basisinkomen, al bleef er intern steeds

debat over de haalbaarheid van dit radicale ideaal. De PPR verkeerde steeds in een balanceeract; de partij had warme banden met activistische groepen – waarvan zij radicale ideeën overnam – maar was ook goed bekend met de gebruiken van de gevestigde politiek en de noodzaak compromissen te sluiten. Samenvattend was de PPR een brug tussen activisme en politiek, en kreeg de partij vanuit een brede, internationale blik, oog voor het lokale.

Dilia van der Heem is het niet met Van Dam eens dat de PPR, wat ideeënvorming betreft, interesse voor het lokale kreeg vanuit een internationale wereldvisie. Dit staat namelijk haaks op haar ervaring. Haar politieke betrokkenheid komt namelijk voort uit haar betrokken met Rotterdam, haar stad. Wat zij daar heeft gezien en meegemaakt, is bepalend geweest voor haar begrip van de wereld – niet omgekeerd.

campagneposter PPR 1983 →

Rotterdam was een PvdA-bolwerk, en de PPR is er nooit helemaal in geslaagd daarin in te breken. Maar het lokale PPR-actiecentrum was wel doordrongen van het belang contact te houden met de lokale bevolking en met lokale actiegroepen. Deze actiegroepen zochten gelukkig ook zelf contact met de politiek. In die zin wisten de PPR en het activisme elkaar in Rotterdam wel te vinden. Nu is dat problematischer.

Op de vraag van Van Dam hoe politieke partijen als GroenLinks er nu in zouden kunnen slagen jongeren te bereiken, antwoordt Job van Hussen dat politici moeten actievoeren, moeten deelnemen aan buitenparlementaire acties. Dilia van der Heem merkt echter op dat politieke vertegenwoordigers meer moeten doen dan *acte de présence* geven bij protesten; ze moeten ook structurele relaties opbouwen en onderhouden met actiegroepen. Zij heeft de indruk dat dit laatste tegenwoordig nogal eens wordt nagelaten.

Job van Hussen vraagt waarop de discussie over het basisinkomen is stuk gelopen. Was het een fout geweest er de voorwaarde van een sociale dienstplicht aan te koppelen? Dilia van der Heem antwoordt dat het er uiteindelijk op is uitgelopen dat er geen basisinkomen is ingevoerd, maar onder het mom van mantelzorg wel een sociale dienstplicht. De overheid heeft enorme besparingen doorgevoerd door taken op de schouders van mantelzorgers te leggen. De baten van die besparingen komen de mantelzorgers echter niet ten goede! De discussie over basisinkomen en sociale dienstplicht is misschien stil gevallen, maar de ontwikkeling van sociale dienstplicht zonder basisinkomen is gewoon doorgezet. In Nederland is de consensus blijkbaar nog steeds dat de intrinsieke motivatie tot medemenselijkheid niet gehonoreerd hoeft te worden.

Peter van Dam concludeert dat links, nadat het zelf de verzorgingsstaat ter discussie had gesteld door voor het basisinkomen te pleiten, uiteindelijk misschien te veel water bij de wijn heeft gedaan. Toen de verzorgingsstaat werd hervormd, stond het basisinkomen althans niet meer op de agenda.

Themagesprek II: vredepolitiek

**Jan Willem Brouwer (Centrum Parlementaire Geschiedenis),
Wim de Boer (oud-partijvoorzitter) en Pieter Beutler (student)**

Jan Willem Brouwer vervangt auteur Maarten van den Bos, die het hoofdstuk over dit thema heeft geschreven, maar is verhinderd. Brouwer vat het hoofdstuk over vredepolitiek samen als het verslag van een strijd tussen de realisten en de idealisten binnen de PPR. De vraag 'waartoe de PPR op aarde was', was steeds net zo belangrijk als de realisatie van wereldvrede. De realisten erkenden dat een linkse meerderheid in Nederland niet haalbaar was en dat het daarom noodzakelijk was samenwerking te zoeken met politici uit het midden. De idealisten vonden het vasthouden aan principes echter belangrijker dan het sluiten van compromissen. Tijdens het kabinet Den Uyl zaten de realisten voor de PPR in de Kamer en in het kabinet. De idealisten beheerste echter het ledencongres. Dit leidde tot constante botsingen. Na 1977 stonden de idealisten politiek aan het roer, maar de partij verloor in deze periode juist haar voortrekkersrol.

Wim de Boer, oud-partijvoorzitter, zegt dat hij zich niet op het gesprek heeft kunnen voorbereiden, aangezien hem net pas is gevraagd voor Erik Jurgens in te vallen. Hij zegt zich ook niet zo veel te herinneren uit de periode waarin hij in het

v.l.n.r. Pieter Beutler, Wim de Boer, Jan Willem Brouwer.

partijbestuur zat, 1980-1985, anders dan dat het voortdurend crisis was. Hij was zelf in die tijd een vertegenwoordiger van ‘vrolijk links’. ‘Als mensen boos op ons waren, gingen wij ervan uit dat het allemaal wel weer goed kwam’.

Pieter Beutler merkt op dat GroenLinks het pacifisme heeft laten varen. Hoe pacifistisch was de PPR?

Wim de Boer antwoordt dat de PPR niet dogmatisch pacifistisch was zoals de PSP. De PPR was uiteraard tegen oorlog, maar stelde zich ook wel de vraag of strijd gerechtvaardigd kon zijn – bijvoorbeeld tegen een vijandige inval, zoals nu in Oekraïne. De PPR heeft voor dergelijke vraagstukken nooit heldere antwoorden geformuleerd, maar heeft in plaats daarvan steeds gehandeld naar bevind van zaken. De Boer vindt dit nog steeds de juiste koers. Hij is van mening dat de huidige lijn van GroenLinks er een voortzetting van is, en er dus in hoge mate sprake is van continuïteit tussen PPR en GroenLinks.

Jan Willem Brouwer merkt op dat de PPR zich na 1977 nooit heeft weten te herpakken. Wim de Boer antwoordt dat de PPR zich in de vorm van GroenLinks heeft herpakt. Brouwer: ‘ja, dat zeggen jullie steeds’. De Boer antwoordt nu dat voor alle linkse partijen na 1977 gold, dat zij het electoraat onvoldoende aanspraken. Dit veranderde zeer geleidelijk pas vanaf 1985.

Themagesprek III

democratische idealen

Wim de Jong (auteur), Michel van Hulten (oud-staatssecretaris) en Pepijn van Leeuwen (DWARS)

Volgens Wim de Jong was het ideaal van fundamentele democratisering de sleutel tot alle andere politieke thema's van de PPR. De partij wilde helderheid in de politiek, om zo de greep van gewone mensen in het politieke proces te vergroten. Buitenparlementaire actie zag de PPR daarbij als belangrijk en gerechtvaardigd, mits geweld achterwege bleef. Aangespoord door de vakbondsvleugel binnen de partij, maakte de PPR zich lange tijd sterk voor arbeiderszelfbestuur. Een ander belangrijk aspect was de menselijke maat, kleinschaligheid, iets waarmee de partij zich onder Ria Beckers min of meer vereenzelvigde.

Pepijn van Leeuwen vraagt aan Van Hulten wat hij ervan vindt dat GroenLinks arbeiders-zelfbestuur in de bedrijven heeft losgelaten. Michel van Hulten antwoordt dat de situatie nu ook heel anders is, dan die

vijftig jaar geleden. Vooral voor vrouwen en jongeren is de situatie nu heel anders dan die begin jaren zeventig. Dat een partij als GroenLinks daarom nu een ander standpunt heeft dan de PPR toen is logisch, maar het gaat te ver om nu hier een discussie te voeren over de juistheid van dat standpunt.

Pepijn van Leeuwen merkt op dat *Keerpunt 72* gezien kan worden als een aanzet tot linkse samenwerking. Michel van Hulten herinnert het publiek eraan, dat begin jaren zeventig de maatschappij nog erg gehoorzaam was naar de macht toe. Als staatssecretaris heeft hij daarom, met steun van Dries van Agt, een nota opgesteld om burgerlijke ongehoorzaamheid te beschermen. Het was een zeer gedegen stuk, maar bleef helaas indertijd onopgemerkt en tegenwoordig praat niemand er meer over!

Wim de Jong wijst Van Hulten erop, dat de vraag ging over *Keerpunt 72*. Michel van Hulten antwoordt dat over 'dat boekje' de anekdote de ronde ging, dat Jan Pronk het al had klaarliggen in zijn bureaula. Zelf heeft hij zich bij het stembusakkoord steeds afgevraagd, hoe het zich verhiel tot de werkelijke situatie in het land. Als bewindsman heeft hij er in elk geval nooit ingekeken. Het opstellen van zo'n akkoord, dat is lastig, omdat iedereen zich er dan mee bemoeit en interessante ideeën altijd sneuvelen in het proces. Het uitvoeren van zo'n akkoord is daarentegen niet zo lastig, omdat het meestal snel achterhaald is en dus terzijde kan worden geschoven. Het beeld dat in de jaren zeventig progressieve partijen tegenover conservatieve partijen stonden klopt niet. Er was eerder sprake van een scheiding van geesten, die door alle partijen heenliep: mensen voor verandering en mensen tegen verandering. Het was aan de PPR om in iedere partij de types te vinden die voor verandering waren en daarmee samen te werken.

Pepijn van Leeuwen vraagt of GroenLinks nu de PvdA moet leeghalen. Michel van Hulten zegt niet te begrijpen waarom GroenLinks is afgehaakt bij de kabinetsformatie. GroenLinks had een akkoord moeten sluiten en deel moeten nemen aan de regering. Nogmaals, het sluiten van een akkoord is lastig, maar daarna kan er pas verandering plaatsvinden.

Pepijn van Leeuwen vraagt hoe democratisch het is als bewindslieden na het sluiten van een akkoord vervolgens hun eigen lijn trekken. Michel van Hulten antwoordt dat het in Nederland zo is geregeld, dat het parlement uiteindelijk beslist. Daaraan zijn bewindslieden gebonden. GroenLinks lijkt dat nog te moeten leren. Misschien ontbreekt het de GroenLinks-fractie aan ervaring. De zeven fractieleden van de PPR in 1972 waren allemaal gepromoveerd en namen de nodige levenservaring mee de kamer in. Van Hulten zet echter vraagtekens bij de kwaliteit van de kamerfracties van GroenLinks en de PvdA nu.

Wim de Jong wil tenslotte nog weten, of hij in zijn hoofdstuk te veel waarde hecht aan het belang van kleinschaligheid voor de PPR. Michel van Hulten antwoordt dat het onmogelijk is te veel waarde te hechten aan kleinschaligheid.

Themagesprek IV milieu

**Chris Hietland (auteur), Peter Lankhorst (oud-kamerlid)
en Dorise van Driel (DWARS)**

Chris Hietland vertelt dat de PPR niet begonnen is als milieupartij, maar na publicatie van *Grenzen aan de groei* (1972) door de Club van Rome, maakte de partij zich deze boodschap geheel eigen. De PPR bekeek de milieuproblematiek systematisch, in samenhang met andere problemen en verbond haar aan het opbouwen van een betere maatschappij. Bij het bepalen van het beleid dienden niet economische uitgangspunten, maar de inspraak van burgers richtinggevend te zijn. Om mensen mee te krijgen, was het op gang brengen van een mentaliteitsverandering belangrijker dan dwang door de overheid. Heel wat milieugerelateerde thema's – kringlooeconomie, duurzame energie, besparing – waarmee de PPR bezig was, zijn nu actueler dan ooit.

Dorise van Driel valt het op dat terwijl de PPR inzette op verandering via de gewone mensen, GroenLinks veel meer focust op de overheid om verandering te bereiken. Peter Lankhorst zegt dat het voor een beter milieu natuurlijk zaak is om zowel de burgers als de overheid mee te krijgen. Persoonlijk is hij hier sinds de jaren tachtig niet anders over gaan denken. Overheid én mentaliteit moeten in beweging komen. Maar geld, de aandeelhouders zijn sindsdien steeds belangrijker geworden, en alleen een sterke overheid kan tegen deze ontwikkeling in gaan. Dus is het terecht dat GroenLinks daarop focust.

Peter Lankhorst vertelt dat hij zich in de Tweede Kamer zo goed mogelijk heeft proberen in te zetten voor het milieu, al vond hij zichzelf te weinig deskundig. Hij was natuurlijk ook niet, zoals Van Hulten, gepromoveerd. Veel heeft hij gehad aan de raad van Leo Jansen. Met ministers als Pieter Winsemius en Ed Nijpels was het gelukkig goed mogelijk om inhoudelijke gesprekken over het milieu te voeren. Dorise van Driel vraagt of het Lankhorst niet deprimeert dat het allemaal zo traag gaat. Peter Lankhorst bekend dat het bedroevend is, weer te horen dat de boeren meer tijd moeten krijgen. In de jaren 80 was al duidelijk dat ze moesten gaan veranderen! Altijd weer dat eindeloze uitstellen! Altijd weer die geitenpaadjes. Grote veranderingen zijn noodzakelijk. Om te beginnen moet er in de landbouw worden afgerekend met de grootschaligheid.

Chris Hietland is deze oproepen van Lankhorst al tegengekomen in de handelingen van de Tweede Kamer. Had Lankhorst toen het idee dat zijn boodschap doordrong? Peter Lankhorst: 'meer dan nu'.

Dorise van Driel vraagt wat er veranderd is, dat het nu slechter is gesteld. Peter Lankhorst maakt duidelijk dat op individueel niveau de boodschap nu veel meer is doorgedrongen dan toen. Meer mensen zijn er nu van overtuigd dat verandering noodzakelijk is dan toen. Maar het wetgevingsproces hapert. De grootste uitdaging voor links is nu, dat ook arme groepen financieel in staat moeten worden gesteld mee te gaan in de noodzakelijke verandering. En dat arme landen worden ondersteund door rijke landen. De PPR zag de samenhangen goed. Maar in de Tweede Kamer gaat het altijd over onderdeeljes. Lankhorst hoopt dat GroenLinks in staat is steeds het grote geheel te overzien.

v.l.n.r. Dorise van Driel, Peter Lankhorst
en Chris Hietland.

Column

Was de PPR wel links genoeg?

door Jos Palm (radiomaker)

Jos Palm begint met de bekentenis nooit op de PPR te hebben gestemd, maar wat had hij graag Bas de Gaay Fortman als boegbeeld gehad van de SP - volgens oude stijl van de partij (de maoïstische versie) waarvan Palm vroeger lid was. Als rechtgeaarde SP'er keek hij toen diep neer op de PPR, een partij die slechts met welwillendheid links te noemen was, maar die ver van de klassenstrijd afstond. Toen Palm in Doesburg woonde, werkte de lokale SP daar samen met de lokale PPR. De PPR'ers daar bevestigden alle vooroordelen die over hen bestonden. Zij dronken eikeltjesthee en rookten pijp, en luiden alle vergaderingen vol met hun ideeënvorming. Een PPR'er was enerzijds een hippie, een kabouter, maar had anderzijds ook een goede baan. Het waren alternatievelingen die in de samenleving goed meekwamen. De SP was heel anders; eigenlijk leken de twee partijen in niets op elkaar. Dat de PPR zichzelf durfde te presenteren als de radicale voorhoede, werd door de SP opgenomen als een provocatie.

Wie heeft er gelijk gekregen? De SP of de PPR? De SP bestaat nog, maar gaat de inmiddels de katholieke kerk achterna door steeds verder te marginaliseren. De PPR bestaat niet meer. Maar het partijprogramma is nog steeds bruikbaar. De geschiedenis heeft de PPR gelijk gegeven.

Jos Palm.

Panelgesprek: omgang met macht

Anne Bos (CPG, moderator), Bas de Gaay Fortman, Bram van Ojik, Iris Vergeer en Peter van Dam.

Anne Bos vraagt zich af of de PPR erin is geslaagd om de macht uit het zadel te wippen. Bas de Gaay Fortman antwoordt dat het woord macht in de PPR amper werd gebezigd. Wel in combinatie met andere woorden: machtsverspreiding, machtsdeling, machtsverantwoording. De PPR wilde de maatschappij veranderen, maar had niet de behoefte zelf op alle stoelen te gaan zitten.

Anne Bos vraagt of polarisatie een middel was voor machtsdeling. Bas de Gaay Fortman ontkent dat de PPR polarisatie wilde. De PPR wilde altijd in gesprek blijven met andere partijen. Zij beschouwde *Keerpunt 72* daarom ook niet als een ononderhandelbaar document. In het kabinet Den Uyl bewaakte de PPR scherp haar rol: verbanden leggen met andere partijen om problemen op te lossen, en verder het tegenhouden van verkeerde beslissingen. De PPR had geen behoefte te lijken op de PvdA – de partij van het eigen gelijk – en streefde ook de macht niet na om de macht, zoals D66 dat wel deed en doet.

Anne Bos vraagt wat de aantrekkelijkheid van de PPR was voor de jongere generatie toen en nu. Bram van Ojik, die in 1972 voor het eerst mocht stemmen, zegt dat de PPR er niet voor ouderen of jongeren was, maar vooral een partij was met nieuwe ideeën. Dat vond hij, toen hij als 18-jarige voor het eerst mocht stemmen, aantrekkelijk. En dat de ideeën van de PPR in samenhang gezien moesten worden.

Over macht wil Bram van Ojik verder wel opmerken, dat hij het waardeerde dat de PPR nadacht over hoe zij macht moest verwerven en gebruiken. Tot zijn verdriet groeit er nu een hele generatie op, die niet anders heeft meegemaakt, dan dat er een rechtse minister-president aan de macht is. Iris Vergeer deelt deze frustratie. Zij betreurt het dat het links aan een duidelijke visie ontbreekt over hoe macht verworven en ingezet moet worden. Wat hierover is geschreven in *Keerpunt 72* was voor haar een eye opener.

Anne Bos merkt op dat Erik Jurgens indertijd de Maagdenhuisbezetting nog veroordeelde. Hoe staan de panelleden tegenover activisme? Welke wegen zijn geoorloofd om doelen te bereiken? Bas de Gaay Fortman vindt het van belang dat het te verantwoorden is. Het moet echter niet zo gek mogelijk zijn. Peter van Dam merkt op dat eind jaren zestig de PPR nog sterk gekant was tegen geweld bij acties, maar dit eind jaren zeventig een stuk acceptabeler vond, omdat de partij macht als iets taaiers was gaan zien dan aanvankelijk gedacht. Iris Vergeer vindt bijna alle vormen van actievoeren aanvaardbaar. Zij hoopt dat de politiek en het activisme elkaar weer meer weten te vinden.

Anne Bos vraagt zich af welke huidige partij – GroenLinks uitgezonderd – het meest lijkt op de PPR. Peter van Dam wil even kwijt dat de PPR in de jaren zeventig op een aantal punt toch wel sterk verschilde van GroenLinks. De PPR was toen bijvoorbeeld nog erg christelijk geïnspireerd. Bram van Ojik herkent in heel veel partijen wel iets van de PPR. Maar de combinatie van principiële standpunten met de bereidheid vuile handen te maken, dat ziet hij toch echt alleen bij GroenLinks. Volgens Iris Vergeer lijkt DWARS, de jongerenorganisatie van GroenLinks, nog het meest op de PPR.

Vragenronde met het publiek

De zaal krijgt de gelegenheid het panel enkele vragen te stellen.

Hans Rodenburg, projectleider van het Wetenschappelijk Bureau van GroenLinks, vraagt of het democratische proces binnen de PPR niet veel beter was georganiseerd dan dat tegenwoordig bij partijen het geval is. Kees Waagmeester, oud-hoofdredacteur van de PPR-Aktiekrant, laat weten dat het democratische proces binnen de PPR zo was uitgebouwd, dat het menselijk eigenlijk niet meer viel op te brengen. Achteraf vindt hij dat hij teveel tijd aan vergaderingen heeft besteed, wat ten koste is gegaan van zijn familieleven. Bram van Ojik zegt dat de mogelijkheden om participatie te organiseren bij de partijleden tegenwoordig enorm zijn verbeterd. Binnen een week kunnen leden elektronisch worden geraadpleegd, zonder dat dit van hen een zware tol eist.

Een gemeenteraadslid van GroenLinks uit Leiden vraagt of GroenLinks niet te veel vergeet haar grote idealen te vertellen. Focus de partij niet te veel op de smalle marges? Bram van Ojik zegt niet het idee te hebben dat de mensen GroenLinks niet radicaal genoeg vinden. Integendeel. GroenLinks moet juist beter vertellen ook bereid te zijn compromissen te sluiten. Van Ojik is sterk voor vergaande samenwerking met de PvdA, om de claim op de macht geloofwaardiger te maken. Aan de kiezer moet een strategie worden gepresenteerd om de macht te veroveren.

Wim de Boer merkt op dat bij een bijeenkomst als deze 'milde zelfvoldaanheid op de loer ligt'. Links verliest overal en komt met weinig antwoorden tegen rechts populisme. Ook in Nederland. Een uiterst rechtse regering lijkt inmiddels tot de mogelijkheden te behoren. Wat kunnen we daar nog tegen doen? Bram van Ojik benadrukt nogmaals dat er een strategie ontplooid moet worden over hoe de macht kan worden veroverd. Links moet tonen dat het de ambitie en een strategie heeft. Bas de Gaay Fortman spreekt zich krachtig uit voor een fusie tussen GroenLinks en PvdA. Als er een grote partij op links wordt gecreëerd, zal D66 ook weer naar links schuiven.

Marc Beerens, uitgever van het boek, vraagt of het geen idee is de PPR terug op te richten. Bram van Ojik noemt dit het omgekeerde van een strategie.

Het panel (bestaande uit Bram van Ojik, Iris Vergeer, Bas de Gaay Fortman en Peter van Dam) beantwoordt vragen vanuit de zaal. KDC-directeur Hans Krabbendam (links) zit voor.

Afsluiting

Hans Krabbendam bedankt het panel en alle anderen die aan het symposium een bijdrage hebben geleverd. Hij nodigt iedereen uit voor de borrel. Op verzoek van enkele mensen in de zaal is er een speciaal applaus voor Bas de Gaay Fortman.

N.a.v. het symposium waren Bas de Gaay Fortman en Peter van Dam te gast bij Jos Palm en Paul van der Gaag in het radioprogramma OVT, NPO Radio 1.

Luister en bekijk de uitzending van 27 november 2022 terug online:
<https://www.nporadio1.nl/fragmenten/ovt/babfff70-1a82-4435-89bd-cd203a05ce3c/2022-11-25-2e-uur-de-politieke-partij-radikalen-het-spoor-terug-zuur-amsterdam-ovt-27-11-2022>

Dit is een uitgave van het Katholiek Documentatie Centrum aan de Radboud Universiteit. Niets uit deze uitgave mag elders opnieuw worden gepubliceerd zonder uitdrukkelijk toestemming van de auteurs.